HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

ŞIK

ROMAN

Günümüz Türkçesiyle

3. BASKI

can
miras

Can Yayınları
Bu tanıtım kopyası
Can okurları için
özel olarak hazırlandı.
Can Yayınları

HÜSEYİN RAHMİ
GÜRPINAR

ŞIK

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Can Miras

Şık, Hüseyin Rahmi Gürpınar
© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1305 (1889)
2. basım: Kütüphane-i İslam ve Askeri, İbrahim Hilmi, 1335 (1920)
Can Yayınları'nda 1. basım: 2021
3. basım: Ocak 2025, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Abdullah Ezik
Düzelti: Melis Oflas
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak tasarım: Bilal Sarıteke

Baskı ve cilt: MY Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şti.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sokak. No:8 Kat:2
Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 47939

ISBN 978-975-07-5106-6

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

ŞIK

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Günümüz Türkçesine uyarlayan

Erkan Irmak

ROMAN

can

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Gulyabani, 2019
Gulyabani (Günümüz Türkçesiyle), 2019
Sevda Peşinde, 2019
Sevda Peşinde (Günümüz Türkçesiyle), 2019
Kuyrukluyıldız Altında Bir İzdivaç, 2020
Kuyrukluyıldız Altında Bir İzdivaç (Günümüz Türkçesiyle), 2020
Şık, 2021
Gönül Ticareti, 2021
Gönül Ticareti (Günümüz Türkçesiyle), 2021
Hakka Sığındık, 2021
Hakka Sığındık (Günümüz Türkçesiyle), 2021
Mürebbiye, 2022
Mürebbiye (GünümüzTürkçesiyle), 2022

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR, 1864'te İstanbul'da doğdu. Dört yaşında annesini kaybetti. Çocukluğu teyzesinin yanında, Aksaray'da geçti. Mahmudiye Rüşdiyesi'nde okudu. Hastalığı sebebiyle Mülkiye'deki eğitimini yarım bıraktı. Kısa süreli birkaç memuriyet denemesi ve bir dönem milletvekilliği haricinde hayatını hep yazdıklarıyla kazandı. Henüz 23 yaşındayken yazdığı ilk romanı *Şık*, Ahmet Midhat Efendi'nin övgüleriyle karşılandı ve 1887'de *Tercüman-ı Hakikat*'te tefrika edildi. Sonraki yıllarda verimli bir yazarlık hayatı geçirdi. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı İstanbul'unun konak ve sokak hayatını eserlerinde ustalıkla işledi. Klasikleşmiş birçok romanının yanı sıra hikâye, oyun, makale türlerinde de eserler verdi. Edebiyatımızda gerçekçiliğin ve doğalcılığın en önemli temsilcilerinden biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde halkı pozitif bilimlere yönlendirme isteği de açıkça görülür. 1944'te ölen yazarın mezarı, hayatının son 31 yılını geçirdiği Heybeliada'dadır.

Sunuş

Temel olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında yazılan ve Tanzimat romanı adını verdiğimiz metinlerde kimi ortak temalara rastlarız. Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*'ının birinci cildinin önsözünde, Jale Parla'nın *Babalar ve Oğullar* adlı incelemesinde veya Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık*'ının da aralarında bulunduğu bu döneme ait metinlere getirdiği yenilikçi yaklaşımla Nurdan Gürbilek'in *Kör Ayna*, *Kayıp Şark*'ında bu temaların ve 1800'lerin sonuna ilerlerken edebiyatçıların Osmanlı'nın içinden geçtiği dönüşüme verdiği tepkilerin ayrıntılı yorumlarını bulmak mümkündür. Aslına bakılırsa Türkçe romanın bu oluşum evresinin, edebiyatımızın başka hiçbir akım ya da döneminin erişemediği bir ilgiyle karşılandığını ve onlarca araştırmacının şu ya da bu yönüyle söz konusu romanları ele aldığını ve almayı sürdürdüklerini söylemek yanlış olmaz.

Tüm bu edebiyat tarihçilerinin ve ortaya çıkan incelemelerinin tekrar etmekten bıkmadığı tespitlerin başındaysa, Tanzimat döneminde kaleme alınan romanların neredeyse tamamının Doğu-Batı arasındaki ilişkiyi metnin ana meselelerinden biri haline getirmiş olması bulunur. Elbette bütün yazar ve romanları tek bir temaya, renge, sese indirgemek muhtemelen bir eleştirmenin hiçbir zaman sapmaması gereken, sonu çıkmaz bir sokaktır. Her yazarın, her karakterin, her hikâyenin iyi ya da kötü, ustaca ya da acemice, ayrıntılı ya da basmakalıp biçimde anlatacağı kendine özgü bir derdi vardır ve nihai yargılara ulaşmadan önce bu derdin ne olduğuna ciddiyetle kulak

vermek gerekir. Bu bakımdan Hüseyin Rahmi ve *Şık* da –tıpkı kendinden önce ve sonrakiler gibi– dinlenilmeyi sonuna dek hak eder.

Öte yandan, Doğulu olarak çizilmiş bir karakterin Osmanlı'ya yeni yeni nüfuz eden, Batılı olarak resmedilen değerlerle karşılaşmasının ve bu çekici ama tehlikeli etki karşısında bocalamasının, hatta maddi ve manevi kayıplara uğramasının dönemin romanlarının tümünde bir biçimde belirdiği de gerçektir. Kuşkusuz yaratılan karakterlerin tepki ve akıbetleri, bir başka deyişle kaderleri, romancıların vermek istedikleri mesajın ne olduğuna, dünya görüşlerine, edebiyat anlayışlarına ve okurda uyandırmak istedikleri duyguya göre değişkenlik gösterir.

Sözgelimi Ahmet Midhat'ın Felatun Bey karakteri köklerinden öylesine kopuktur ki içinde bulunduğu bataklığın farkına bile varamadan kendi sonuna körlük içinde ilerler. Rakım Efendi'yse ihtiyatlılığı ve açıkgözlülüğüyle zenginleştirdiği maneviyatı sayesinde sadece tehlikelerden kaçınmakla kalmaz, onları çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi de becerir. Ahmet Midhat'ın yöntemi hemen her zaman didaktik, temkinli ve kendinden emindir. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*'ndaysa, yazar, Bihruz Bey'in alafrangalığa düşkünlüğünü daha ironik biçimde anlatmayı tercih eder. Siyah-beyaz karşıtlığını kurarak değil, bilgeliğin yanı başında cehaletin de tırmanışa geçtiği bir çağın kaybedenlerinden birini aktarmayı seçer. Namık Kemal'in *İntibah*'ında *Şık*'ta da rastladığımız türden *femme fatale* kadınlarla karşılaşırız. Doğulunun Batılının parıltılı dünyasında körleşmesinin, saflığını kaybederek sürüklenmesinin sebebi bu kadınlardır yazara göre...

Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak bütün dünyanın girdabına kapıldığı ve bir bakıma da kapılmak zorunda olduğu modernleşme süreci, ulaştığı her yerde olduğu gibi Osmanlı'da da geleneksel yaşamı temelinden sarsar, kendi akıntısında sürükler ve işleyişini değiştirir. Bizim için güzel ve kıymetli olan, yazarların aynı konuyu nasıl farklı şekillerde ele aldıklarını, romanlarını inşa ederken hangi dekorları kullandıklarını, nasıl renkler, karakterler, dokular yarattıklarını takip etmek, neredeyse iki yüz yılı aşan modernleşme serüvenimizde hangi engelleri aşmaya niyetlendiklerini ve bunu ne ölçüde becerebil-

diklerini anlamaya çalışmaktır. Bu bakımdan Hüseyin Rahmi'nin *Şık*'ı bize benzersiz örneklerden birini sunar.

* * *

Şık'la ilk kez karşılaşacak ya da yıllar önce tanıştığı ama zamanla zihnindeki izleri silikleşen bu romanla yeniden buluşacak okurların keyfini kaçırmamak adına, burada kitabın anlattıklarını deşmek yerine roman ve önemi hakkında bazı kısa bilgiler vermenin daha uygun olacağını sanıyorum.

Hüseyin Rahmi'nin kitabının başına eklediği "Mukaddime/Önsöz" kısmında da belirttiği gibi, yazarın ilk romanı olan *Şık*'ın yayımlanma hikâyesi Hüseyin Rahmi'nin yazdıklarını dönemin en ünlü romancı ve gazetecilerinden Ahmet Midhat'a göndermesiyle başlar. Bu esnada romanın ancak yarısı tamamlanmış durumdadır ve 1864 doğumlu Hüseyin Rahmi de henüz yirmili yaşlarının başında, yayıncılık dünyasıyla ilişkisi bulunmayan genç bir yazar adayıdır. Aynı zamanda o yılların en yüksek tirajlı gazetelerinden biri olan *Tercüman-ı Hakikat*'in hem başyazarı hem de sahibi olan Ahmet Midhat, Hüseyin Rahmi'nin gönderdiği kısımlardan çok hoşlanır ve kendisini tanışmak üzere gazeteye davet eder. İlk karşılaşmaları pek iyi başlamaz: Ahmet Midhat, çok beğendiği bu roman başlangıcının karşısındaki çocuksu görünümlü gençten çıktığına bir süre inanamaz. İkna olduğundaysa romanı tamamlaması şartıyla gazetesinde tefrika etmek istediğini söyler. Hayranı olduğu ve yazdıklarında bu hayranlığın etkileri sıklıkla gün yüzüne çıkan Hüseyin Rahmi, Ahmet Midhat'ın bu talebini karşılamak üzere hızla çalışmaya koyulur ve kısa süre sonra romanı tamamlar. Böylelikle *Şık*'ın ilk versiyonu Şubat 1888'de *Tercüman-ı Hakikat*'te tefrika edilmeye başlanır. İlgiyle karşılanan tefrika 1889'da kitaplaşır.

1920'ye gelindiğindeyse, Hüseyin Rahmi bu kez usta ve ünlü bir yazar olarak yeniden romanının başına oturur ve küçük değişikliklerle onu kusur saydığı kimi pürüzlerinden arındırır. Yazarın tercihlerine saygı duyulması gerektiğini düşünerek ben de bu nüshayı temel almayı, gerekli yerlerde de ilk baskısıyla karşılaştırmayı tercih ettim. Bu ilk romanın, ilerle-

yen yıllarda aralarında *Mürebbiye*, *Şıpsevdi*, *Gulyabani*, *Efsuncu Baba* gibi klasiklerimiz de bulunan pek çok farklı türde onlarca kitaba imza atacak Hüseyin Rahmi'nin edebiyat dünyasına kabulü anlamına da geldiğini unutmamak gerekir. O halde yazarına 1944'teki vefatına dek edebiyat dünyasının ve okur ilgisinin kapılarını aralayan ve ona yaşamının son günlerine kadar yazma şevki veren *Şık*, bu "ilk"liği dışında neden önemlidir?

Genel kabul gördüğü üzere, *Şık*'ın genel havasına bakıldığında Tanzimat döneminde yazılan, özellikle de Ahmet Midhat'ın kaleminden çıkan metinlerle benzeşen yanları olduğu doğrudur. Romanın başkarakteri ve Batı hayranlığından başka bir meziyeti olmayan Şatırzade'de Felatun Bey'i, çalışkanlığı ve bilgisiyle herkesçe saygı görüp övgüyle karşılanan Doğu'nun temsilcisi Maşuk Bey'deyse Rakım Efendi'yi anımsatan pek çok özellik bulunabilir. Ancak başlangıçta ve uzak mesafeden bakıldığında ortaya çıkan bu benzerlik, romanın içinde ilerledikçe daha az görünür olmaya, Hüseyin Rahmi'nin kendine haslıklarıysa giderek daha fazla hissedilmeye başlar.

Örneğin yazarın hemen hemen bütün eserlerinde rastlanan mizahi yaklaşım daha ilk sayfalarda kendini belli eder. *Şık*, ciddi bir meselenin ancak asık suratlı biçimde anlatılabileceği yargısına bir tür başkaldırı gibidir. Vermek istediği mesajı didaktik, üst perdeden bir sesle aktarmak (bir anlamda okurun gözüne sokmak) yerine, karakterlerin içine düştüğü gülünç durumlar aracılığıyla olan biteni okura göstermeyi yeğler.

Romanın ilginç bir başka yönüyse adeta başkarakterlerden biri gibi hikâyenin olay örgüsünde başat bir role sahip bulunan Drol adındaki köpeğin varlığıdır. Kitap boyunca oradan oraya sürüklenen ve kimi zaman başını belaya sokan, kimi zamansa etrafındakiler yüzünden başı belaya giren Drol, roman geleneğimizde nadiren karşılaştığımız havyan karakterlerin ilk örneklerinden biri olması açısından da son derece kıymetlidir.

Pek çok eleştirmenin de dikkat çektiği gibi, Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde hem okuma zevkini artıran hem de günümüz okuru açısından eşsiz bir kaynak olduğunu düşündüğüm bir başka mesele, yazarın İstanbul'un farklı özelliklerini kapsayan manzaralar çizmedeki başarısıdır. Dönemin sokak hayatının, caddelerinin, mimarisinin, eğlence âleminin ya da ev yaşa-

mının yanı sıra, Hüseyin Rahmi şehrin kozmopolit, çokkültürlü dokusunu ve gündelik yaşama dair daha birçok ayrıntıyı da eserlerinde cömertçe bizimle paylaşır. Konuşma dilini edebiyatta en iyi temsil eden ve bu dilin renklerini metinlerine en ustaca yansıtan yazarlarımızdan olan Hüseyin Rahmi'nin bu üslup özelliğinin örneklerine, ilk romanı olan *Şık*'ta da sıklıkla rastlamak mümkündür.

Son olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısında ürünlerini veren Tanzimat romanlarında neredeyse her zaman geniş zaman kesitleri üzerinden anlatılan ve bu tercih nedeniyle kimi kez hikâyenin özetlenmesini kaçınılmaz kılan olay örgüsü, *Şık*'ta yalnızca birkaç güne sığdırılmıştır. Henüz ilk romanında bu denli iddialı ve zor bir işe kalkışan Hüseyin Rahmi, böylece ayrıntılardan daha fazla yararlanmanın da imkânını artırmış olur. Her ne kadar ustası Ahmet Midhat, romanın açık uçlu bitişinden tatmin olmayıp kitabın sonuna açıklayıcı bir "sonsöz" eklemekten kendini alıkoyamasa da Hüseyin Rahmi'nin bu sezgisel yöneliminin bugünün modern beğeni ölçütlerine çok daha yakın olduğunu, bu açıdan da kendi zamanının ötesine uzanan bir yol açtığını öne sürmek yanlış olmaz. Kısacası gerek karakter, gündelik yaşam ya da konuşma diline ait ayrıntıların kullanımı; gerekse anlatılan zamanın çerçevesi, olay örgüsü veya mizahi yaklaşım tercihleriyle *Şık*'ın bugün için de söyleyecek daha pek çok sözü vardır.

* * *

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık*'ı hem yazarı hayattayken hem de vefatından sonraki yıllar içinde pek çok kez farklı yayınevlerince, farklı düzenlemeler ve/veya sadeleştirmelerle yayımlanmış ve okuyucu tarafından da ilgiyle karşılanagelmiştir. Öte yandan, bu çok sayıdaki farklı baskıların arasında, romanı olduğu gibi aktaran ya da eleştirel bir gözle sunanların yanı sıra, Hüseyin Rahmi'nin kendi dönemi için bile takibi zor ama son derece mizahi, keyifli olan üslubunu bozacak şekilde sadeleştiren ya da hatalı okumalar veya notlarla bir bakıma yazarın niyetinin dışına çıkan, hatta ona haksızlık edercesine özensiz versiyonları da dolaşıma girmiştir.

Bu yüzden, bu metinleri sadeleştirilmiş ve özgün halleriyle iki farklı edisyonla yayıma hazırlarken Hüseyin Rahmi'nin kaleminden çıkanları mümkün olan en az müdahaleyle ama olabilecek en anlaşılır biçimde okurun beğenisine sunmak temel amacım oldu. *Şık*'ın Arap harfleriyle kaleme alınmış ve yazarının onay verdiği özgün metninin son halini Latin harflerine aktarırken günümüzün imla ve dilbilgisi kurallarını kullandım ve böylelikle esas olarak okuma kolaylığı sağlayan bir deneyim ortaya çıkarmayı umdum. Okurların metinde geçen bir kelime ya da tabirin anlamından emin olamadığı durumlarda merakını giderebilmesi için kitabın sonuna oldukça kapsamlı ve özellikle romanda yer aldığı kısımlardaki anlamı karşılayacak içerikte bir sözlük ekledim.

Daha zorlu ve üzerine uzun uzadıya düşünmeyi gerektiren sadeleştirilmiş versiyondaysa, Hüseyin Rahmi'nin bugün için kimi zaman oldukça zorlayıcı, günümüzün konuşma dilinden epeyce uzaklaşmış, bolca Arapça, Farsça sözcük ve tamlama içeren, sıklıkla Fransızcadan alıntılar barındıran üslubunu olabildiğince bugünün okuruna hissettirmeye gayret ettim. Kimi yerlerde bugün için gündelik dilde sıklıkla karşımıza çıkmayan kelimeler yer alıyor olsa da, cümlelerin tamamından veya konunun bağlamından anlamlarının çıkarılabileceğine inandığım ölçüde yazarın kelime tercihlerini değiştirmekten kaçındım. Ayrıca yine okuma kolaylığı sağlaması için sadeleştirilmiş versiyonun sonuna da kısa bir sözlük eklemeyi uygun buldum. Bununla beraber, bazı durumlarda artık kullanımdan neredeyse tümüyle düşmüş olan kimi sözcükleri, bugünün okurunun da takip edebilmesi için yeniledim. Böylesi değişiklikleri yaparken de hemen her seferinde halihazırda yazarın romanın başka kısımlarında yer verdiği, bir başka deyişle üslubunun bir parçası haline getirdiği ve özgün halindekiyle aynı anlamı taşıyan bir kelime kullanarak, yazarın sözcük dağarcığının içinde kalmaya özen gösterdim. Bu sayede, umuyorum ki bu romanı okuyanlar dönemin havasını ve estetiğini Hüseyin Rahmi'nin yarattığı biçimiyle tatmayı sürdürebilecekler.

Romanda yer alan özel isim, eser ve yer adları gibi kullanımlarıysa kendi dillerindeki özgün hallerini esas alarak düzenlemeyi yeğledim. Böylelikle günümüzün okurlarının, dilediklerinde daha fazla araştırma yapmak için ellerinin altında

kullanılabilir ve güncel bir başlangıç noktası olmasını amaçladım. Aynı niyetle, metin boyunca yer alan dipnotlarda da mümkün olduğunca açıklayıcı ama gevezelik etmekten ya da yorum belirtmekten uzak bir tutum takip etmeye çalıştım. Bu sayede okuyanların aklına takılabilecek kimi soruları yanıtlarken, kişisel değerlendirmelerini etkileyebilecek yönlendirmelerden de kaçınmayı amaçladım. Kuşkusuz meraklı okurlar artık hepimizin kolaylıkla erişebildiği dijital kaynakları kullanarak, Hüseyin Rahmi'nin ve *Şık*'ın dünyası hakkında çok daha ayrıntılı bilgilere ulaşıp romana daha geniş bir manzaradan bakmakta özgürdürler.

Son olarak bütün bu saydığım aşamalar boyunca yardımını, bilgisini ve dostluğunu esirgemeyen Can Yayınları'nın kıymetli editörü Mustafa Çevikdoğan'a ve desteğini daima yanımda hissettiğim Romina Yorohan'a ayrıca teşekkür ederim.

Erkan Irmak

Önsöz

Bu eser ilk defa 1305'te basılmıştı. Şimdi 1335'te yani tam otuz sene sonra ikinci kere yayımlanıyor.[1]

Okurlar bu yaşlı hikâyede şimdiki Hüseyin Rahmi'nin acemi, nahif, cılız fakat ileride pek çok meyve vermeye hazır bir fidanını göreceklerdir. Bu çelimsiz fidan güçlü bir sap oluncaya kadar, yirmi yıl istibdadın[2] helak edici boralarıyla hırpalandı. Bazen köküne yakın budandı. Hayatını, özünü muhafaza için muhtaç olduğu maddi manevi gıdaları bulamamak tehlikelerine düştü.

Bu *Şık* romanı matbuat caddesine[3] attığım ilk adımdır. Bu yüzden bunun kendimce heyecanlı bir hikâyesi vardır. Eserin yazılış tarihi, basılmasından iki-üç sene kadar da evveldir. Birinci kısmı hemen mektepte yazılmıştır. Zaten birçok cümlelerindeki beceriksizlik, acemilik, adeta çocukluk, bazı fikirlerdeki büyük saflık, okuyanlara bu hakikati söyler.

Şık'ın yazılmış yarısını büyük bir zarfa doldurarak Ahmet

1. Hüseyin Rahmi'nin belirttiği gibi *Şık*'ın ilk versiyonu Şubat 1888'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanmaya başlanır ve 1889'da da kitap olarak basılır. Üzerinde kimi küçük değişiklikler yaparak yeniden yayıma hazırladığı bu versiyonsa 1920'de (1335) yayımlanır. Yeni harflere aktarılırken yazarın eserinin son hali olarak kabul ettiği bu nüsha esas alınmış, gerek görüldüğünde metin birinci baskıyla karşılaştırılmıştır. (Y.N.)

2. II. Abdülhamid'in 1878-1908 arasında ülkeyi mutlak bir monarşiyle idare ettiği dönem. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla sona ermiştir. (Y.N.)

3. Dönemin İstanbul'unda matbaa, gazete ve kitapçıların çok büyük bir kısmının merkezi Babıâli Caddesi'nde bulunduğundan, zaman zaman buraya "matbuat caddesi" de denmiştir. (Y.N.)

Midhat Efendi'ye[1] gönderdim. Efendi merhumun eserlerini okurum. En büyük tutkunu, hayranıyım. Fakat henüz kendisini yüz yüze tanımakla şereflenmiş değilim. Ne mizaç ve ahlakta bir zattır? Onu da bilmem. Eseri gönderdikten sonra bana müthiş bir pişmanlık geldi. Hiç öyle büyük bir adama böyle çocukça, budalaca, saçma yazılar gönderilir mi? Eyvah... Ben ne yaptım!

O gece üzüntümden, mahcubiyetimden uyuyamadım. Düşündükçe utancımdan terler döküyordum. Eserin iyi karşılanacağına binde bir ihtimal vermiyordum.

Ertesi günü arkadaşlarımdan biri elinde bir *Tercüman-ı Hakikat*[2] nüshasıyla karşıma çıkarak:

"Müjde... Eserin beğenilmiş. Ahmet Midhat Efendi Hazretleri seni matbaaya davet ediyor."

"Alay etme... Ben zaten mahcubiyetimden yerlere geçiyorum."

"Vallahi alay değil... İşte bak... Al oku..."

Gazeteyi aldım. Birinci sayfasının ortasında "Açık Mektup" başlığı altında şu satırları okudum:

"Matbaamıza gönderilen *Şık* adlı hikâye gerçekten takdire şayan görülmekle yazarı Hüseyin Rahmi Beyefendi'nin lütfen idarehanemizi şereflendirmeleri rica olunur."

Gözlerime inanamıyorum. O vaktin yazar ve şairlerinin makamı olan *Tercüman-ı Hakikat* matbaasından böyle bir davet gelmesi aklımın alacağı bahtiyarlıklardan değil... Arkadaşlarım beni tebrike başladılar. Ben hâlâ bu hakikate inanamıyor, rüya görüyorum sanıyorum.

Bütün âcizliğimle Ahmet Midhat Efendi gibi bir yeni zaman bilgininin huzuruna çıkmak da benim için pek mühim bir meseleydi. Bütün cesaret ve becerimi toplamaya uğraşarak

1. Ahmet Midhat Efendi (1844-1912): Tanzimat döneminin en üretken yazar ve yayıncılarından. Yazdığı otuzun üzerinde romanın yanı sıra öykü, gezi, tiyatro, siyaset, ahlak gibi konularda da onlarca kitap, yüzlerce makale kaleme almıştır. Aynı zamanda dönemin en ünlü gazetelerinden *Tercüman-ı Hakikat*'in de sahibi ve başyazarıdır. (Y.N.)

2. 1878-1921 arasında yayımlanmış, özellikle kurucusu Ahmet Midhat'ın 1912'deki ölümüne dek dönemin en popüler gazetelerinden biri olmayı başarmıştır. (Y.N.)

matbaaya gittim. Efendinin orada bulunmadığını, kendisiyle Galata'da Sıhhiye Dairesi'nde[1] görüşebileceğimi söylediler.

Karantina dairesinde büyük bir heyecanla hazretin huzuruna çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iriyarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk suali şu oldu:

"Kimsin sen çocuğum?"

"*Şık* yazarı Hüseyin Rahmi..."

Ah, korktuğuma uğradım. Efendinin yüzünde derhal bir güvensizlik tebessümü belirdi. Tabir hiç aklımdan çıkmaz. Bana pek alaycı gelen bir sesle:

"Oğlum senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi... Senin ne kalemin ne yeteneğin ne tecrüben ve ne de görgün henüz bunu yazmaya müsait değil... Bu hakikat görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin. Fakat bu işi yalnız başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Pederin midir? Ağabeyin midir? Arkadaşın mıdır? O kimdir? Söyle..."

O yazılarda bana hiçbir ferdin bir tek kalem yardımı yoktu. O tarihte Yanya'da bulunan pederim Sait Paşa'ya her hafta mektup yazardım. Epeyce diller dökerdim. Pederim mektupları görüştüğü bazı zatlara okuduktan sonra fotoğrafımı göstererek, "İşte bu satırları yazan bu çocukçağızdır," dermiş. O zatlar da mektuplarla fotoğrafı karşılaştırdıktan sonra, "Hayır, ihtimali yok. Bu çocuk şu sözleri yazamaz. Sizi aldatıyorlar paşa..." cevabını verirlermiş. Pederim onların bu iddialarına nihayet kanaat getirerek bana şu nasihatleri yazmıştı:

"Oğlum Rahmi, bana yazdığın mektuplarda bir usta kâtip mahareti var. Başkasının yazdığı satırların altına imza koymak münasebetsizliğine alışmanı istemem. Cümlelerin hatalı, pürüzlü olsun, zararı yok. Bence kıymetli olan senin samimi ifadendir."

Bu konuda zaten yüreğim yaralı... Koca Ahmet Midhat Efendi'nin aynı ithamı karşısında küçüldüm. Büzüldüm. Hiçbir söz bulamadım. Nihayet gözlerimden dökülen iki damla hazin bir cevap yerine geçti. Bu saf, samimi, masumca ağlayı-

1. 1837'de, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sağlık meseleleriyle çağdaş tıp biliminin imkânlarıyla mücadele edilmesi ve bu yönde kararlar alınması amacıyla, bugünün Savunma Bakanlığı'na karşılık gelen Harbiye Nezareti bünyesinde kurulan teşkilat. (Y.N.)

şım efendiye dokundu. Hemen, "Ağlama... Ağlama, inandım. Fakat böyle güzel başlayan eserlerin bazen sonu başına uymayıverir. Bunu tamamla. Sonra yayımlayalım," dedi...

Ben heyecan, üzüntü, ümitsizlik içinde hikâyemi bitirdim. Efendi başı kadar sonunu da beğendi. Artık haftada birkaç defa Karantinahane'ye gitmeye, fıkralar, makaleler de yazmaya başladım. Beni takdir ederek veled-i manevi evlat edindiğini gazetesiyle ilan etti.

Yayıncılık pazarına dökülen isimlerin o üzücü, bilinmezlik ve itibarsızlık devresi olan çetin başlangıcı görmedim. *Şık*, *Tercüman*'a tefrika edildi. Efendinin pohpohlarıyla birden tanındım. Yazdıklarım itibar buldu.

* * *

O zamandan beri hiç okumamış olduğum bu hikâyenin sayfalarını otuz sene sonra şimdi gözden geçirirken uzak, biraz paslı, dumanlı fakat sisli bir doğuş gibi aydınlık, şen, mesut, kaygısız bir mazi aynasında gençliğimi görüyorum. Ne safça satırlar, ne acemi düşünceler, ne çocukça tuhaflıklar, ne basit tasvirler...

Eserin çocukça neşesini bozmamak için cümleleri bütün saflıkları, uzatmaları, bazen tutarsızlıkları ve kabalıklarıyla bırakıyorum.

O zaman bu hikâyenin eriştiği rağbet hayretimi uyandırmış, sebebini efendiden sormuş ve şu cevabı almıştım:

"Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserin en büyük fazileti okuyanları kahkahalarla güldürmesidir."

Meşhur Moliére,[1] *Le Médecin Volant*[2] adlı piyesini genç

1. Jean-Baptiste Poquelin (1622-1673): Fransız oyun yazarı ve oyuncu. *Cimri*, *Tartuffe*, *Gülünç Kibarlar*, *Kibarlık Budalası*, *Hastalık Hastası* gibi pek çok klasik tiyatro oyunuyla kendinden sonra gelen yazar ve oyuncu kuşaklarını etkilemiştir. (Y.N.)

2. Moliére'in 1645'te yazdığı, Türkçede *Uçan Hekim* ya da *Uçan Doktor* adlarıyla bilinen ilk tiyatro oyunu. İlk olarak 1645'te, Paris'te sahnelenmiştir. İtalyan fars ve güldürü geleneğinin bir örneği sayılabilecek bu oyun, Moliére'in sonraki eserlerinde geliştireceği tarzından izler taşır. (Y.N.)

yaşında yazmış. Bir Fransız eleştirmeni bu eser hakkında fikirlerini bildirirken, "İşte bu *Le Médecin Volant*, *Le Médecin Malgré Lui*'nin[1] taslağıdır," diyor. Bu *Şık* hikâyesindeki Şatırzade Şöhret Bey de kendisinden on yedi sene sonra doğan *Şıpsevdi*[2] kahramanı Meftun Bey'in temelidir.

* * *

Şimdiki ihtiyar ben, genç, toy, acemi Hüseyin Rahmi'nin ne kadar kusurlarını görüyorum. Emin olunuz zamandan büyük bir öğretmen, hakikatlerin telkininde ondan daha kudretli bir hoca yoktur. Yaşayan görüyor ve öğreniyor...

Okuyunuz efendim, okuyunuz. Gençliğimin ihtiyarlığımdan çok neşeli ve daha güldürücü olduğunu göreceksiniz... Çünkü ben bile kendi kendime bayıla bayıla güldüm.

20 Kanunuevvel 1335 [20 Aralık 1919], Heybeliada
Hüseyin Rahmi

1. Moliére'in ilk olarak 1666'da sahnelenen oyunu (yayımlanış 1667). Türkçeye ilk olarak Ahmet Vefik Paşa tarafından *Zoraki Tabip* adıyla uyarlanan eser, ilerleyen yıllarda *Zoraki Hekim*, *Zoraki Doktor* gibi adlarla çevrilmiş ve pek çok topluluk tarafından sergilenmiştir. (Y.N.)

2. Hüseyin Rahmi'nin 1901'de ilk olarak *Alafranga* adıyla *İkdam* gazetesinde tefrika edilmeye başlanan ancak istibdat yönetimi tarafından sakıncalı bulunarak yarıda kesilen romanı. Kitap daha sonra önce 1909'da *Sabah* gazetesinde yeniden tefrika edilmeye başlanmış ve 1911'deyse *Şıpsevdi* adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. (Y.N.)

I

Beyoğlu'nda Bir Metres

Şık denilince elinde *gant*'ı,[1] cebinde kartı olan fakat üstünde nakdi bulunmayan nazenin, derhal bastonuyla, kostümüyle, gözlüğüyle zihinlerde canlanır!

Âleme karşı şu dış görünüşle boy gösteren bir genç, zamanımızda ahlakına fesat karıştırmış, hoppalığı pek azıştırmış olmakla itham edilerek halkın küçümseyen bakışlarına uğruyor.

Halbuki bu ithamlar bazen haksız yere ortaya çıkıyor. Çünkü eline *gant* giyenlerin, cebinde kart taşıyanların tamamını şıktır diye hor görmeye kalkışmak icap etmez. Asıl kınamaya layık olan şıklar, esasen hiçbir meziyet ve fazilete sahip olmayıp her hareketleri birer adi taklitçilikten ibaret kalanlar, her gören veya işitenleri bir büyük üzüntüyle beraber bir elde olmadan gülmeye mecbur edecek birtakım gariplik hallerini kendinde toplayanlardır.

Bu bölümde güzel bir örnek olarak fikir sahiplerine işte bizim Şatırzade[2] Şöhret Bey'i arz edeceğiz.

1. (Fr.) Eldiven. (Y.N.)

2. Hüseyin Rahmi, Arapçada genellikle "hayâsız, ahlaksız kişi", Türkçedeyse "neşeli, şen" gibi anlamlara gelen "şatır" sözcüğünü her iki karşılığı da çağrıştıracak biçimde kullanmıştır. (Y.N.)

Şatırzadeliği eski bir hanedan adına mensup veyahut başka bir olaya dayanan bir isim zannetmeyiniz. Şöhret, sadece böyle bir unvanla yâd edilmeyi arzu ettiği için tuhaflıklarından biri olarak isminin yanına bir de Şatırzadelik ilave eylemiştir!

Şöhret Bey şıktır. Ama nasıl şık? Bu kelimenin kötü anlamı yönünden ne kadar genişletilmesine imkân varsa işte öyle şıktır. Malum ya... şıklık yalnız kıyafetle olmaz. Yaradılış bakımından, ahlaken de şık olmak icap eder. Kıyafette görülen abartılı şıklık, bazen tabiata karışan fenalığın dışa vurmuş alametleri demektir. Bir erkek pudra, düzgün,[1] allık, kırmızılık gibi kadınlara mahsus olan süslenme araçlarını kullanmada kadınları geçerse onun ahlakından şüphe edilebilir. Yaratan Allah kadını kadın, erkeği erkek olmak üzere yaratmıştır. Her sanattaki hikmetine bizi hayran eden o kudret sahibi en büyük bir mükemmelliğini de kadınla erkeği birbirine karşı pek cazip bir şekil ve vücutta yaratmakta göstermiştir.

Tabiat tarihi görmüş olanların malumlarıdır ki kadın erkekten yalnız cinsiyeti ayırt eden alametlerle değil, vücudun düzeniyle de tamamen farklıdır. Kadınların yaradılışında görülen nezaket, vücutlarının birçok kısımlarındaki o cinsiyete mahsus olan hoşluk niçin o kadar göz alıcıdır? Kendilerine eş olmak için yaratılan erkeklerin alaka ve hayranlıklarını uyandırmak sırrından dolayı değil mi? Tabiatın üstadı her iki cinse de kendine mahsus bir başka incelik vermiş. Bir güzel kadının vücudunun görünüşü değil, bazen hayali bile nasıl bir erkeğin sinirlerine gerginlik getiriyorsa, keza bir erkeğin daha irice ve tüylüce olan vücudu kadın üzerinde aynı tesiri ortaya çıkarır. Bir zevk sahibi erkek nasıl bıyıklı bir kadından

1. Eskiden cildin güzel ve gergin görünmesi için yüze sürülen sıvı madde. (Y.N.)

hoşlanmazsa, keza zevk sahibi bir kadın da düzgünle, rastıkla erkekliğinin güzelliğini değiştirmeye çalışan bir mahluktan hoşlanmaz.

İşte bizim Şatırzade böyle korseli, pudralı şıklardandır. Modaya merakı pek fazladır. Fakat maddi güç açısından düşkünlüğü, öyle mükemmel terzilerin dükkânlarına yanaşmaya müsait olmadığı için, sokak içlerinde tenha yerlerde işleyen sünepe terzilerin başlarına bela olur. Çünkü bir pantolona biçilip dikilme hakkı hem üç çeyrek mecidiyeden[1] fazla vermez hem de pantolonu bacağına giydikten sonra meşhur Mir'in[2] makasında olan fevkaladeliği bunda göremediğinden dolayı biçare terziye bir söylemediğini bırakmaz. Nihayet getirdiği kumaşı ziyan etmiş olduğunu vesile ederek üç çeyreğin yüz parasını daha kesmeye kalkışır.

Mesela bu sene dar elbise giymek moda değil mi? Bizim Şatırzade kostümü o kadar darlaştırır ki diğer şıklarınki hakikaten onun yanında bol kalır. Yakalıkların enlileştiğini görünce ertesi günü kulaklarının uçlarıyla temas edecek kadar enli bir yakalık diktirip takar! İşte her süsü, böyle benzetme veyahut benzetmeyi de aşırarak moda olan şey her neyse onun abartılısını yapıp âleme gülünç olmaktan ibarettir.

Elde meraklı çok! Sokakta buna rastlayanlar, aklından zoru olup olmadığını anlamak için dikkatle yüzüne baktıkça zavallı Şatırzade, "İşte bugünkü kıyafet ve süsü

1. Padişah Abdülmecid'in tahta çıkışının altıncı yılı dolayısıyla 1844'te basılan altın ve gümüş paraların genel adı. Bu tabir, ilerleyen yıllarda daha çok 20 kuruş değerindeki gümüş sikkeleri belirtmek üzere kullanılmıştır. Osmanlı'da 1844-1922 arasında kullanılan altın ve gümüş paraların değerleri 1 lira = 5 mecidiye, 1 lira = 100 kuruş ve 1 lira = 4.000 para olarak düzenlenmişti. (Y.N.)

2. Pek çok Tanzimat dönemi romanında karşılaşılan, Osmanlı'nın ilk "meşhur" Avrupai erkek terzisi, modacısı. Kıyafetlerini Terzi Mir'e diktirebilmek, dönemin yenileşme çabasındaki erkekleri için önemli bir statü simgesi olmuştur. (Y.N.)

Can Yayınları
Bu tanıtım kopyası
Can okurları için
özel olarak hazırlandı.
Can Yayınları

Ey okur! Şık'ın bu cehaletini, bu eblehliğini romancının hayal gücünde vücut bulmuş bir mübalağa olarak kabul etmeyiniz. Ben bu satırları sırf hayalimden yazmıyorum. Modelim görüp işittiğim hakikatlerdir. Bu hakikatlere rastlamamda ben de şüphe ettim. Fakat sağlamasını yaptım. Doğru buldum. Hayal ne kadar hayal olsa yine az çok hakikatten doğar.

"Dönemin sokak hayatının, caddelerinin, mimarisinin, eğlence âleminin ya da ev yaşamının yanı sıra, Hüseyin Rahmi şehrin kozmopolit, çok kültürlü dokusunu ve gündelik yaşama dair daha birçok ayrıntıyı da eserlerinde cömertçe bizimle paylaşır. Konuşma dilini edebiyatta en iyi temsil eden ve bu dilin renklerini metinlerine en ustaca yansıtan yazarlarımızdan olan Hüseyin Rahmi'nin bu üslup özelliğinin örneklerine, ilk romanı olan *Şık*'ta da sıklıkla rastlamak mümkündür."

Erkan Irmak

"Kimsin sen çocuğum?"
"Şık yazarı Hüseyin Rahmi..."

"Matbuat Caddesi"ne ilk adımını atan genç Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat Efendi'ye kendini bu şekilde tanıtır. Bu ifade aynı zamanda büyük bir romancının edebiyat dünyasına kendini takdimidir.
Yazarın ilk romanı olan *Şık*, kitabın önsözünde de ifade edildiği gibi daha sonraki birçok başyapıtın işaretlerini de taşımaktadır. 19. yüzyıl sonu İstanbul'unun, Beyoğlu'sunun birçok rengini önümüze seren bu küçük roman, ibretlik ve eğlenceli hikâyesiyle her dönemde okunmayı hak ediyor.

#edebiyatımızınmirası #beyoğlu #gecehayatı #özentilik #batılılaşma #köpek #giyimkuşam

Kapak illüstrasyonu: Bilal Sarıteke

ISBN 978-975-07-5106-6

can

canyayinlari.com | f | | X canyayinlari

roman

9 789750 751066